

М. Шевченко

*Двохсотліттю з дня народження поета
присвячую*

ЛЮБОВ ГОНТАРУК

Любов Кудачька (Гонтарук)

Їх любов

Кохані жінки Тараса Шевченка

Київ
2014

УДК 821.161.2Гонтарук.01
ББК 84(4УКР)-5
Г65

Гонтарук Л. Р.

Г65 Я їх любив: кохані жінки Тараса Шевченка :
поема / Любов Гонтарук. — К., 2014. — 96 с.,
8 арк. портр.

ISBN

Довгий час побувала думка, що Тарас Шевченко і кохання — речі несумісні. Молодий столичний художник і поет, бажаний гість на балах і в аристократичних салонах, любитель театральних вистав і музики — Тарас Шевченко кохав і був коханим! 22 роки кріпацтва і 10 років солдатчини скалічили його особисте життя. Він попадав в химерний любовний трикутник, над ним тяжів меч нерозділеної любові, він кохав без взаємності і дозволяв себе кохати, впадав у розпач і все життя мріяв про сімейний достаток, власну хату і вишневий садок.

У своїй новій книжці «Я їх любив. Кохані жінки Тараса Шевченка» Любов Гонтарук показала, що Т. Г. Шевченко — не лише геній, Великий Українець, а й проста, земна людина.

ББК 84(4УКР)-5

Літературно-художнє видання

Гонтарук Любов Романівна

Я їх любив

Кохані жінки Тараса Шевченка

Комп'ютерний набір *Любов Гонтарук*
Макет і редагування *Юлія Дворецька*
Верстка *Станіслав Дворецький*
Обкладинка *Олена Сербіна*

Підписано до друку
Формат 83х108/32. Гарнітура WagnockPro.
Ум. друк. арк. 5,46. Наклад прим.

ISBN

© Л. Гонтарук, 2013

Оксана

Коваленко

*Ми вкупочці росли,
маленькими собі любились,
а матері на нас дивились
та говорили, що колись
одружимо їх, не вгадали...*
Т. Шевченко

Зарячі пальчики тулила,
Мов теплий літечка перкаль
І першого цілунку шаль,
Щасливим світлом застелила
Його заплакану печаль.

В сукенці вицвілого льону,
Де цвів букетик латочок —
Життя тонесенький пучок,
Поклавши серце на долоню,
Душі відкрила кулачок.

А вівці паслися й не знали,
Що то закохані серця,
Що їм та пісня до лиця,

Покірно голови ховали
У свіжих тіней озерця.

На водопій отару гнали,
Рука стискала у руці
Кохання чисті промінці,
А кучеряві кіски грали
І лоскотали по лиці.

Ногами куряву здіймали,
Насупившись, мов п'яний дяк,
Коловся висохлий будяк...
Оксанка сонечко гойдала,
А він від того співу м'як.

Тоді камінчиками грали
І розганяли спориші,
Присівши на чужій межі,
Обнявшись, серце напували
Любов'ю чистої душі.

І поле з дива побіліло,
Хоча далеко ще до жнив,
Бо те бажання вже дозріло.
Ішов туди, де сонце сіло,
Чудні побачити стовпи.

Йому це конче треба знати —
Нікому ні найменший писк! —
Куди заходить ночувати,
Скидаючи розкішні шати,
Великий круглий сонця диск.

Мабуть, розпечене світило
Кладе під голову снопи,
А щоб не муляло у спину
І подрімати хоч годину,
Себе чіпляє на стовпи.

Хто стане за малим шукати?
Оксанка вже напевно спить...
Згадав дівчатко й винувато
Вернувся до старої хати,
Де ніч кріпацька ще мовчить.

*Мене по волі і неволі
носило всюди...
Т. Шевченко*

Усе було високе й чисте.
Достигле поле, небеса,
Оксанки сонячна коса,

Й не зчулися, коли нависла
Розлуки втомлена гроза.

Він ще не знав, що це назавжди,
Вона не знала, що не доля,
А просто бігли чистим полем,
Де пленталася між возами
Поранена кріпацька воля.

І не сказав «люблю» коханій,
Вона також пила мовчання.
Німа розмова на прощання...
Він від'їжджав у світ незнаний
Без остороги і вагання.

А небо густо червоніло,
І день підстрибував без тям.
Вона була іще дитям.
Тоді чому ж так серце нило
Й дзьобатий бусол небо тям?

На всі роки і на століття
Залюблений у небо птах
Проніс те свято крізь літа.
Оксанки чиста плоскінь літня
І неціловані уста.

У 1841 році Шевченко присвятив
Оксані поему «Мар'яна-черниця» —
«На пам'ять того, що давно минуло...»

Давно минуло й не збулося,
Та не забулася любов.
Солодким кольором вяглася
Й до скону ніжитиме кров.

Він не забув те літо біле,
Яке любив лише за те,
Що посміхатись в ньому вміло
Дівчатко юне й золоте.

Аби лиш плоскінь вибирала,
А то відкрила пастушка!
І небо раптом вищим стало,
І доля зменшилась важка.

А в тих дитячих теплих травах
Розкішно пахла сіножать,
Її любов була ласкава
І виткана з простих бажань.

Пройшло усе і проминуло,
Але не впало в небуття.

Хоч дуже часто вдвоє гнуло
І ранило його життя.

І в згадку того, що минуло, —
О світла юносте моя! —
Я перш ніж очі свої стулю,
Оксанки вимовляю ім'я.

*Чи правда, Оксанко?
Чужа чорноброва!
І ти не згадаєш того сироту...
Т. Шевченко*

Чи згадаєш ти, Оксанко,
Той садок вишневий,
Горстку матірки косату
Й сонця даль рожеву?

Плоскінь, що пучками рвала
Й ставила хай сохне,
Руки спокою не знали —
Піднімали сонце.

Не моя ти, чорноброва,
Невже не згадаєш

Сироту, в якого крові
Живої немає?

Випили усю до краплі,
Зараз сушить сонце.
У кайданах доля блякне
В квадратнім віконці.

Думаю, таки згадаєш
Те сирітське літо!..
Пам'ять плівку не стирає
Й віддаль не засвітить.

Ах, якби то була змога
В камері смердючій
Пити клаптик неба твого,
За яким так скучив!

Чи згадаєш ти, Оксанко?..

*А я й досі плачу
І досі журюсь...
Т. Шевченко*

А я й досі плачу,
І досі журюсь.
Рай у сні лиш бачу
Й здалеку молюсь.

Не дав Бог ні неба,
Ні волі мені,
Не багато треба
Його сироті.

А ота лиш крапля,
Защитий квадрат,
Сам себе не кваплю
Рахувати втрат.

Нова заборона
Писати мені —
З високого трону
Бризнули вогні.

Закували літо,
А душа — мов птах,

Сію через сито
Думи на вітрах.

Будуть сходи! Вірю —
Прийде кращий день!
Є в моєї мрії
Звук твоїх пісень.

А я й досі плачу...

Ізбіра

Тусиківська

*Ця перша прив'язаність...
облагородила його душу,
підняла у власних очах.*

Маленька Дзюня, люба швачка!
Тоненькі пальчики рухливі,
Уста припухлі, полохливі...
Завжди усміхнена дивачка
Несла цілунків квіти хтиві.

Вона і шила, і латала,
Веселий гудзик, слова бантик,
Любовних жартів чистий фантик
Йому на душу тепло клала
І плутала життєві карти.

То комірець було пришиє,
Сорочку випере, застібне,
То зайчиком на руки стрибне

І білим пальчиком по шиї,
Мов ниткою, по серцю стібне.

Була любов її відважна,
Горіла у дівочім тілі,
Коли високо в даль летіли.
Хіба було кому оскаржить
Ті дні, якими так боліли?

Він був кріпак і наймит пана,
Та вмів словами царювати,
І квіти в коси заплітати.
Високою та пісня стала,
Узявши серце в провозаті.

Ядвіга, Ядзя, мила Дзюня...
Полячка з поглядом солодким,
На полі, що було коротким,
Жадана, пристрасна і юна,
Залюблена у свято плоті

Маленька Дзюня...

*Любов Тараса і Ядвіги
розбилася об поріг кріпацтва...*

Невільник він, а не людина,
Дармова річ, простий кріпак.
Не тут присів, стоїть не так,
Ядвіга в тому злі не винна,
Та докір всівся на устах.

Усе сприймав, неначе пісню,
Був мудрим, спраглим і живим.
Збагнути все в житті спішив.
І польську вивчив не навмисно —
Життям коханої він жив.

Розлука кралася здалеку,
І хоч кохання їх цвіло
І повним злагоди було,
Кріпацтво пленталося збоку
І в нікуди любов вело.

Вона сміялася: «кріп-пак»...
І з осторогою шептала,
Собі ту ношу приміряла,
А він стискав міцний кулак,
І жага волі закипала.

Невільник він, а не людина...

*Я в перший раз прийшов до думки,
чому нам, нещасним кріпакам,
не бути такими людьми,
як інші в суспільстві.*

З листа

І сад не мій, і все чуже...
І навіть Дзюня — тихий ангел,
Буває зранить не ножем,
Бо думка виповзе вужем
І вдарить словом неухажним.

Чому нещасним кріпакам
Не дав Бог воленьки-свободи,
Своєї вільної господи,
Простої радості рукам,
Сімейству затишку і згоди?

От Дзюня також не багата,
Хоч пальчики зітре до крові,
Та вільна у своїй любові!
Не служить панові в палатах,
Не догоджає йому словом.

Чому я не такий, як інші?
Це перший раз дійшов до думки!

А я кріпак! Погонич, бидло...
І те життя нараз обридло
І оголило болю струнку.

Я перший раз прийшов до думки...

*Я кохав її, був щасливий, коли вона
приходила, але водночас, саме
через неї, я відчув різницю
між вільною людиною і рабом.*

Т. Шевченко

Безмежно був щасливий,
Бо щиро покохав,
Хоч погляд полохливий
За посмішку ховав.

Росли могутні крила
Порядності й краси —
То Ядзя відкривала
Любові полюси!

Ховав свій гнів у свитку,
Бо панський козачок,

Не хліба чорну скибку —
Тис душу в кулачок.

Радів життю, не квилів,
Хоч був невільний раб,
В душі мело й дощило
І на життя йшла гра.

А що, коли з розмаху
І щоб синяк, мов лан?
Було скидав зі страху
Із панських пліч жупан...

Він бачив у Ядвізі
Приховану печаль,
А той вогонь, що зблизив,
Сам гаснути почав.

І саме через неї
Відчув: щось тут не так,
Чом вільною ходю
Не може йти кріпак.

Одного разу за те, що я
затримався на прогулянці з Ядвігою,
мене відшмагали батогом.
Боліло не так тіло, як душа.
З листа Сошенкові

Не скиглив і не плакав,
А каменем мовчав.
Не біль додолу капав —
Сочилася душа.

Бо ні за що та кара:
Спізнівся юний раб.
Пан бачив непокору,
Й батіг нагонив страх.

Пороли не за діло!
Вельможний пан гадав,
Якщо не бити тіло,
То гнитиме душа.

Шмагали батогоми...
Кипіла юна кров,
А Ядзя добре знала:
Вбивали їх любов.

Аналія

Клоберг

*Будучи студентом
мистецтв у Петербурзі,
Т. Г. Шевченко захопився
дівчиною-натурницею —
німкенею Амалією Клоберг.*

*Д*овгі пальчики, мов струни,
Слова спілий шовк...
Він тоді такий ще юний!
На лиці пушок...

Малював розкішне тіло,
Думав, що не гріх,
Залюбитися хотілось,
Перейти поріг.

Яблуками пахли груди,
Смакували вдвох.
Хто тепер його осудить?
Сам собі він Бог!

Бігала по личку ямка,
Пензлик аж намок,
В соромливій двері клямка
Вставила замок.

На Амалію молився,
Стримував порив,
Посміхаючись, тулився,
Плутав кольори...

*Ви, чого доброго,
подумаете,
що я до неї не байдужий.
Воно й справді на те
скидається...
З листа до Сошенка*

Молоде німкені тіло
Йшло в кохання спів,
Незалежний був і вільний,
Сам у собі зрів.

Тепле сонце, чисте небо,
Кольорів контраст...

Розкладав укотре фарби
На мольберта пласт.

Там Амалії розкішне
Малював плече,
Тіло дівчини — не грішне,
В нім любов пече.

Із натурниць юна панна,
Ноги — аж від пліч,
Соромлива й дуже славна.
Слабнув із тих стріч!

Був до неї не байдужий —
Скидається так.
Молодий художник дужий
Знав кохання смак.

*...Вона мені надзвичайно подобається,
але як щось дуже близьке,
рідне, як найніжніша рідна сестра.
З листа до Сошенка*

Залюбився в оту панну,
В щось близьке і рідне,
Малював — і з дива танув,
Хоч вів себе гідно.

Ніжна моя, мила сестро,
Не живу — страждаю!
І признаюся, що чесні
Я бажання маю.

Чом ховаєте прекрасні
Любі дві очиці?
Розмішав любові краски,
А погляд іскриться!..

Дуже вже близьке і рідне
Маєте обличчя!
Ви найвищих знаків гідні
В художній світлиці.

Благородні і таємні
Почуття у мене.

Ах, якби були взаємні!
Доле моя, нене...

Щось близьке і дуже рідне!
Згадую й страждаю.
Так скидається, бо блідну,
А чому — не знаю.

Танна

Закревська

*У 1843 році Шевченко їде в Україну
і там зустрічає Ганну Закревську,
якій згодом присвячує вірш «Г. З.».*

*«Немає гірше, як в неволі
про волю згадувать. А я
про тебе, воленько моя,
оце розгадую...»*

Ах, воленько моя заміжня!
Без Вас не можу жити й дня!
Не Вас, кохану й люблю, ніжу,
Ви — не моя, Ви — не моя...

Моя неволенько кохана,
Себе не тямлю як стерпів,
Не видати свого бажання,
Коли почув Ваш чистий спів.

Кохана воленько далека,
В думках молюся і болю,

Бо образ Ваш нести нелегко.
Кому розкажу, що люблю?

Я рвуся, воленько, у мрію,
Хоч вірю в святість чистих уз.
Признатися собі не смію...
У вас сім'я, достойний муж!

Розгадую і все — мов тайна,
Одна лиш правда, що болю!
О Господи, яка Ви файна!
Як безнадійно Вас люблю!

Я маю право лиш на згадку,
А іншого ще не дано.
Найвища Ви моя загадка,
Не випите життя вино.

Немає гірше як в неволі
Про волю згадувать...

*«Ганна вродлива» —
так називав Т. Шевченко
дружину свого друга,
полковника Платона Закревського.*

Я вже не той, вродлива Ганно!
Я від любові вищим став.
Ніколи так я не кохав,
Хіба щось є у тім погане,
Що я нараз безумним став?

Заплющу очі — Ви, кохана,
Далека зіронько моя,
Що світлим образом сія!...
Пошли, о Боже мій, прохаю
Цілунком пити те ім'я!

І шелест сукні, й рухи плавні,
Очей промінчики ясні,
Що заявили навесні...
Я всі думки прогнав гріховні.
Явіться хоч мені у сні!

Я вже не той...

*Поет присвятив Ганні Закревській
поему «Слепая» — «своєму великому,
єдиному коханню...»*

Єдина Ви моя на світі
Таємна радість і весна!
Якби могли ви овдовіти!..
Грішу я в помислах і снах.

Єдине ви моє кохання,
Безсонна ніч, погідний день,
Молюся Богу на світанні
І день сумний прогоню геть.

Веселе слово ваше пити
Так прагне зболена душа,
Беріть моє і володійте,
Покірним стану я пташам.

Єдина ви моя тривога,
Розрада, свято і печаль,
Я кинув би усі дороги,
Розвіяв недовіри даль!

Моя єдина в цьому світі
Таємна радість і весна!..

Якби могли ви овдовіти!
Я щось не те, не те сказав...

*Якби зустрілися ми знову...
було б це свято чорноброве...*
Т. Шевченко

Якби зустрілися ми знову,
Я б не тужив і не страждав.
В саду кохання вас чекав.
Для чого ті пусті розмови?
Я б вам життя своє віддав.

Яке то щастя віддавати
Себе до крапельки, до дна!
Про це ви знаєте одна.
Без вас моя душа потята,
Та це прелюдія сумна...

Якби зустрілися ми знову,
Я б чистим словом чаклував
І ваші ручки б цілував.
Було б те свято чорноброве
На три розтягнене октав.

Якби зустрілися ми знову,
Та щастю бути не дано,
Воно без нас уже давно.
Я не поранив душу словом,
Хіба любов гріхом звемо?

Якби зустрілися ми знову...

*Ти не здавалася мені
Такою гарно-молодою,
І прехорошою такою
Так, як тепер на чужині,
Та ще й в неволі...*

Т. Шевченко

Солодка воленько моя ти!
Тоді, як сад весною цвів
І дарував нам серця спів,
Я вмів його не помічати,
Хоч сам не знаю, як посмів.

Ти не здавалася мені,
Та що тепер це говорити?
Хоч тяжко у неволі жити,
Я згадую ті дні ясні,
Які колись не вмів цінити...

Такою гарно-молодою
Лише тепер побачив я
Тебе, о доленько моя,
І не засмучую журбою
Ті спогади, моя зоря...

І прехорошою такою,
Лебідко ти моя єдина,
Хоч знов неволю п'ю і гину,
Живу в думках лише тобою
І підставляю долі спину.

Ніколи не кохав так щиро!
Чому судилося мені
Відчути це на чужині?
Усе життя мело, дощило,
І дні котилися сумні...

Про що це я, мій Боже кріпкий?
Ти не здавалася мені!
Солдатчини жажні вогні
Любов мою не можуть стерти,
Вік житиме в моїй судьбі.

Ти не здавалася мені...

*З Ганною Т. Шевченко
більше не зустрівся.
Вона померла в 35 років.
Саме тоді він отримав
звільнення від 10-річної солдатчини.*

Скажи мені щось на прощання!
От бачиш, знову я прийшов.
Була моя дорога дальня
І стер я сотні підошов.

Не скажеш, Боже милостивий,
Чом взяв таку ще молоду,
Що мала погляд, серцю милий,
І душу чесну і просту?

Так мріялось тебе побачить,
Цілунком стишити чуття,
Без тебе я півнеба втратив.
Чому таке страшне життя?!

Мені так мало нині треба,
Лиш очі сливові твої,
І щоб твій міст болів ту греблю,
Що стримувала ручаї.

За що, не знаю, так печально
Жбурляє доля в очі сніг...
Була моя дорога дальня,
Але її я переміг!

Та не судилося нам знову...
І ти пішла в останню путь.
Я так страждаю без любові,
Таким безпутним мене звуть!

Явись мені, зрони хоч слово,
Приснився зрештою у сні,
Моя кохана світла зоре,
Без тебе виють мої дні.

Скажи мені щось на прощання...

Барбара
Реніна

*Варвара Рейніна, княжна,
першою назвала його генієм.
Нехтуючи людськими забобонами, сміливо
простягнула руку через соціальну
безодню між нею і поетом.*

В душі усе перевернулось,
Немовби впали небеса!

І ваша неземна краса!..
За що така висока милість
І хто, скажіть, її послав?

Княжна, ви поглядом солодким!
О Боже, що за день постав?
Я вам не руку цілував,
Пробігла іскра в моїй плоті
І я таким покірним став!

І думка вголос шаленіла,
Хоч ви витали в небесах,
Де грім рясні дощі кресав.
Пішла душа у бій із тілом,
Я обезкровлений постав.

Моя чарівна і привітна,
Розкішна доленько моя,

Не смію думати так я,
Хоч відчинив душі воріття
І шапку на порозі зняв.

Так довго шелест сукні стигнув
І бігли слуги поміж нас,
І я словами тишу тряс...
Той день так щедро долю вигнув!
Княжна, не йдіть, благаю вас!

У парку довгі й теплі тіні
І поміж них рясне гілля,
Де розсипав розмову я,
А ви так безневинно тліли.
Але про що це вголос я?

Я весь був ваш — від слів до нитки,
Але признатися не міг,
Високим був отой поріг.
І ваших дум розкішні злитки
Не оцінити я не міг.

Страшна безодня поміж нами,
Я на краю її стою...
І так розгублено люблю,

Хоч світить білими нитками
Той колір щастя, що таю.

Між вами і сумним поетом,
Хай навіть світлим і простим,
Живе безодні білий дим,
Бо тим жорстоким білим світом
Керують знатні та Боги.

Ви так сміливо і безпечно,
Не дивлячись на суд мирський,
Що був підступний і брудний,
Любов посіяли на вічно.
О світку милий, не суди!

Княгинє...

*Тарас Шевченко подарував княжній
свій автопортрет і присвятив
написану російською мовою
поему «Тризна».*

Невже це вашу душу крає?
Знайшли чим голову сушить!
Нехай вас ревність не болить,

Милішої за вас немає,
Лише до вас душа спішить.

Портрет дарую вам на згадку,
Щоденно Богові молюсь.
Я так невміло цього вчусь...
А що душа у вас загадка —
Розгадувати не боюсь.

Високе світло ваше пити,
І Тризна виросла в мені,
Хоч це уже вчорашні дні!
Я так в коханні хочу жити,
Забувши біди всі сумні.

Проте між нами дике поле,
Де вітер жне доспілий мак
І не подасть найменший знак.
Чекаю вісточки, о доле,
Із Києва й мов віск розм'як...

Княжна, о доленько висока,
Я вам завдячую життям!
І перед вами — мов дитя...
А щодо генія — нівроку,
Ту похвалу я не прийняв.

Княжна...

*Ваш добрий ангел осенил
Меня безсмертними крилами
И тихоструйными речами
Мечты о рае пробудил...*
«Тризна», Т. Шевченко

Я маю крила безперечно —
І ваша в цьому участь.
А добрий ангел ваш сердечний
Так тонко серце мучить!

Потічок ваших слів дзюркоче
Розміряно і чисто,
Зануритися в нього хочу,
Щоб краплі пити чисті.

А добрий ангел ніжно світить
І серце осяває,
Глибокий розум ваш помітив
Мою журбу безкраю.

Мене кріпацтво довго било
І гнуло край дороги,
І назирці, мов тінь, ходила
Печать насилля того.

А речі ваші шиті шовком,
Проникливі і чисті!..
Стискають серце і шепочуть,
До раю кличуть мислі.

Якого раю і для кого?
Княжна, прокиньтесь, люба!
Камінням всипана дорога
І править світом злоба.

Я хочу рай ваш полюбити,
Радіти в ньому з вами,
Але як можуть поміститись
Там вільні з кріпаками?

*Благородний розум,
смак, ніжні
і піднесені почуття.*
Т. Шевченко

Не оцінити я не міг
Високий стиль і речі славні,
Хоч визнав це лише недавно,
Веселу вдачу, легкий сміх,
Глибоку віру православну.

Ваш благородний розум зміг
Мене піднести і розкрити.
Як міг без вас раніше жити?
Я не роздумуючи біг
Сміливий голос долі пити.

Глибокi й ніжні почуття,
Добірний смак, чуття природні
Мені були за нагороду.
І сам не знаю до пуття,
Чом не втопився в цій безодні.

Піднесені думки й любов
Уміли небо затрусити
І досхочу ту пісню пити,
Та лиш собі зізнаюсь знов:
Якби я міг вас полюбити!

Княжна, повірте, я лиш раб
І часом сам себе боюся,
Хоч терпеливості ще вчуся.
А що від теплих слів ослаб —
Бо раптом зайвим тут почувся.

Моя чарівна, не судіть:
Живе в мені пташа невинне.

Йому в обіймах ваших зимно.
І дружбу за любов прийміть,
Лише вона між нас взаємна.

*Читаючи свої твори,
робився чарівливим,
музичний його голос переливав
у серця слухачів глибокі почуття.*
Варвара Репніна

Який ви світлий, чарівливий,
Довірливий і чесний!
Ваш спів уміє вести
Музичний голос з переливом.
Мені так любо лестить!

Ви вмієте передавати
Думки подяки гідні,
Аж кров від болю стигне!
Слова природні підбирати,
Що світять принагідно...

Ми слухаючи завмирили.
Душі тужливі ноти
Не викликали спротив,

А слово ширшало, витало,
Густішало у плоті.

У серце падали глибокі
І сонячні краплини,
Які у даль манили,
Бо чарівливим і високим
Дух генія відкрили.

*У Яготині Т. Шевченко прожив півроку.
Варвара подарувала йому
власноруч сплетений шарфик.*

Ах, та музика! Що за ноти!
Дивних вигинів небеса.
Раз і два він також не проти,
Білий шлейф на руці звисав.

І вела і кружляла в танці,
Він покійно ту пісню грав,
Цокотіли високі капці —
Бал елітних людей зібрав.

Що за очі, мов дві вуглини!
Хоч вуаль заступала вид,

Він був повний життя і сили,
Жив далеко від нього стид.

І про шарфик нікому й слова!
О Боги, то сплела сама!
А тут пасія знову нова,
Ах, як крутиться голова!

А в панянок набиті скрині
І безтямний в любов політ.
Він півроку вже в Яготині,
Ах, який тут вродливий світ!

Його спів піднімався високо,
Слово гостре — безпечний лет.
А Варвара стояла збоку —
Не побачив її поет.

*О добрый ангел! Молюсь и плачу
пред тобою, ты утвердил во мне веру
в существование святых на земле!
З листа Репніній*

О, добрий ангел мій жаданий,
Моя любове чиста!
Молюсь і плачу перед вами,

Я кращим в цьому світі стану,
У серці віру тисну.

Моя розрадо і надіє,
Ви віру утвердили,
А благородство ваше зріє.
Коли ви поруч, є надія
І не втрачає сили.

Я вірю, що святі між нами
Живуть і творять диво,
Я хочу пити разом з вами
Ту справедливість, що роками
Ви сієте учтиво.

Мені без віри вже не жити,
Для вас, висока зоре,
Я ніжні помисли молитви
У святість хочу перелити
І вірності покору.

Моя любове, ангел добрий,
Молюся і страждаю,
До світла, де ваш чистий облик
Святому образу подібний,
Побожно припадаю.

Молюсь і плачу перед вами...

*Завдяки протекції Рейніної
міністр освіти в 1847 році
призначив Т. Г. Шевченка професором
малювання в Київському університеті.*

По сходах вгору піднімався,
Пальто, циліндр, краватка...
В очах сумних загадка.
Аж сам собі великим здавався!
Підтвердить це печатка.

Протекція княжни — не жарти,
Міністр пенсне нап'ялив
І голос довго жалив.
В цей раз прислухатися варто, —
Бубнявів погляд в'ялий.

А попереду бігла слава.
Чарівний Київ, виші!
Були слова тут лишні,
І друзів лиця нелукаві,
І вечоринки пишні.

Збулося вимріяне щастя:
Професор, ваша милість,

Нарешті справедливість!
Усе позаду: біль, напасті,
Життя цвіло й світилось.

Хотілося йому негайно
Пригнути серця віти,
Він вмів життю радіти.
Княжна чекала на кохання,
А він втомився гріти.

*Коли б бачила з його боку любов, то,
може, відповіла б йому пристрастю...*

Варвара Репніна

Не побачила з його боку
Ту любов, що у ній жила
І тонкою, як дзвін, була.
Хоч робила ризикові кроки,
Запах щастя сама пила.

Ніжну пристрасність заховала
В хтивій посмішці на лиці
Йй маскувала ті промінці,
Бо холодна і горда слава
Більше важила в дні оці.

Все у неї було від Бога —
Світлий розум і благодать,
Всеосяжна добра печать,
Ніжне серце, порядність строга
У суспільстві хитких понять.

Дарувала високе світло,
А палац, де жила княжна,
Був відкритий усім щодня.
Жив, як вдома, у цьому світі,
Та висока була стіна.

І до пристрасті не взивала.
Була горда її любов,
Хоч тремтіла самотня кров,
А в листах, що із серця ткала,
Рубцювався надії шов.

Ах, якби хоч півслова, погляд!
Та не бачила блиск в очах.
Її погляд з любові чах,
Хоч і прагнула мати поруч
Той величний букет свічад.

Коли б бачила з його боку...

*Варвару Репніну
Т. Шевченко сприймав
скоріше як опікунку, ніж кохану.*

Листи стурбовані писала,
Взивала до порядку.
Йому порадицею стала,
З вином ставала в схватку.

До друзів просто ревнувала,
Була мов опікунка.
Легенько крила піднімала,
Вставляла свою думку.

Ослухатися вистачало
Відваги й трошки хисту,
Була легким йому причалом,
Він — кораблем неблизьким.

У долю вірила мовчазно,
Повчальні книги слала,
Газетні вирізки кричали,
Та свою думку мала.

Його тримав трикутник доли,
І вибір був із важчих.

Княжна, високий світ якої
Нічого вже не значив.

*Він був обдарований більше,
ніж талантом, — йому даний був геній.*
Варвара Репніна

Був обдарований він більше
Ніж таланом від Бога,
Усе, природно в ньому збігшись,
Порядність мало строгу.

Він не талант, а таланище!
Найвищий проби геній!
Ніяка сила вже не знищить
Той поступ нескінчений.

Бунтарська кров з глибинних прерій
І дум народних месник,
Йому був даний небом геній,
Пророк месія честі.

Був обдарований він більше
Ніж таланом від Бога...

Вибранець її серця.
В. Репніна

Він — мого серця вибранець,
Засіяв словом душу,
Хоч маю пильну визивність,
Та визнати це мушу.

Коробилась від погляду,
А часом червоніла,
Готова навіть голосно
Сказати, що маліла.

Наповнений був радістю,
А посмішка — дитини...
Далеко жив від заздрості,
Хоч із ножем у спину.

Він — мого серця вибранець,
Собі це дозволяла.
Хай строга доля визначить,
Чому його кохала.

Сама собі не вибачу,
Що втримати не вміла.

Поета слово вибрала,
А душу не посміла.

*Репніна передала до Полтави
через свого племінника 180 крб
зі своїх заощаджень
«на пам'ятник або могилу Шевченка».*

Він був поет, художник, геній...
Зріс велетнем у слові!
Хоч ці думки — не нові.
Життя суцільних перипетій
Проніс не без любові.

Він поборов усі страждання,
А дух високий честі
Із гордістю вмів нести.
Пророк був, геній, не лукавлю,
І місяя прийдешній.

Моя любов, моя повага
Із віддалі не менша.
Можливо, і не перша
Я мала внутрішню відвагу
Ту казку не завершить.

А що в любов не вміла грати,
То серцю не накажеш,
Хоч вузлика зав'яжеш,
Мені лишилося чекати,
Не здавши повноважень.

Я світло це святе нестиму
Без пафосу і страсті.
Усі ми в Божій власті...
Прийміть на пам'ятник-могилу
Із заощаджень власних

Через племінника...

Агата
Ускова

*Дружина коменданта Ускова
полюбила Шевченка за м'який характер
і прив'язаність до дітей.*

*Перші три роки перебування
у «смердючій камері» були тяжкі.*

Солдатчини неволя строга
І циркуляр «без права»...
О, доленько ласкава,
Чому не вступишся з дороги,
Не відійдеш лукава?

Хіба мої картини грішні?
Без права малювати...
Глухим дай Боже стати,
А степ обвітрював потішні
Казарм погнуті грати.

Три роки в камері смердючій
Я трачу дух і слово,
Що жити ще готове.
Бряжчать кайдани, серце мучать,
Смак гіркоти — не новий.

Три перші роки...

Нікого. Лише муштра й ви,
Привітлива і знатна
Дружина коменданта,
Високим помахом брови
Роздмухали багаття.

У вас все грало і цвіло,
А молодість боліла
І визріти посміла.
Аж сонце раптом розпеклось
І небо запалило.

І загорілись сотні свіч
У серці самотнім,
Що вже забуло спокій.
Не раз спекотна жовта ніч
Боялась власних кроків.

Нікого. Лише небо й ви
І серце ваше світле,
Що у вікні розквітло.
Ви несли більше, ніж могли,
І це було не рідко.

*Не маючи права малювати і писати,
Шевченко займався ліпленням
і фотографіями.*

Розкладу я на пісочку
Воленьку лукаву,
Біле личко, уст листочок,
Тоненьку поставу.

Заплету пісок гарячий
В жовті дві косиці,
Покладу на погляд лячний
Жовтих вій кострицю.

Бо тіпає мене доля,
Як коноплю в лузі,
Ой ти жовте моє поле,
Плоскінь, мої друзі!

Розмішаю день з пісочком,
Зліплю жовту грудку,
Викрою із дня листочок —
І до праці хутко.

Розімну зрадливу долю
З мачухи очима,
Серце ліпкою загою,
Де любові глина.

*Родосія
Косиця*

*У Кирилівці Тарасові Шевченкові
сподобалася донька попа
Григорія Косиці.*

Задивився на попівну.
Квіточка в світлиці!
Не очі — зірниці,
Соромлива, малослівна,
В чистих ружах лиця.

От сватів пришлю й весілля
На храмове свято
Дасть Бог відгуляти!
Приведу любовне зілля
До своєї хати.

Панна сонячна і мила
В дружини годиться,
Вже щоночі сниться,
Личко біле, чорнобриве
Виплекав Косиця.

Стан високий, уста спілі —
Постаралась мати
Красу доні дати.
Плавні рученьки уміло
Порядкують в хаті.

Куплю хату і садочок,
Посаджу калину
Й вишні біля тину.
Посідаємо в рядочок,
Гойдатиму сина.

Задивився на попівну...

*Отримавши посаду в Київському
університеті, Шевченко вирішив
одружитися. Приїхав на Храмове свято
в село і отримав гарбуза...*

Не кріпак, а пан з дороги,
Професор поважний,
Зупинився на порозі,
Кожне слово важить.

День погідний, гладить вуса,
Запросив до хати.

Лава скрипнула, прогнувся
Стіл від слова свата.

Нині він у вищій колі,
Є здоров'я, статок,
Одружитися й поволі
Плекати достаток.

Буде хата і садочок,
На дворі криниця,
Призьби чистий холодочок —
Питиме Косиця.

Прошу панни руку білу,
Хвилююсь, о Боже,
Я мов парубок несмілий,
На себе не схожий.

Не було лиш зрозуміло,
Чому плач і сльози...
Пояснили все доспілі
Пузаті гарбузи.

*Молода попівна не могла піти проти
воли батьків, невдовзі збожеволіла
і в 1884 році померла.*

Доленько моя нещасна,
За що так не любиш?
Я до тебе з словом красним,
А ти мене губиш!

Бо не знаю, як ступати,
Як на світі жити,
Молода попівна спати
Пішла в юнім літі.

Я кохав її так щиро,
Віддано і свято!
Синє небо задощило,
Перш ніж її взяти.

Квіточко моя кохана,
Зіронько невинна,
Хоч дружиною не стала,
В смерті я повинен!

Не вберіг, сумна ти доле,
Що там толкувати?

Знову сам один у полі,
Без садка, без хати...

Не у те вбрання, хоч біле,
Прощаючись, вбрали.
Краще б то було весілля
І музики грали!

Доленько моя нещасна,
За що так не любиш?
Не дала поету щастя,
То, може, погубиш...

Катерина
Міунова

13 жовтня 1857 року в Нижньому
Новгороді Шевченко побачив
на театральній сцені
16-річну актрису Катерину Піунову.

У театрі був сміх і гамір,
Розважалися досхочу,
Він уперше в барвистій гамі
Ніжний голос її почув.

Гра розквітла й котилась прямо,
Не виходячи з берегів.
Зал притих і від страсті в'янув,
Голос ніжний ту пісню вів.

Щоб не скинути порцеляну, —
Зал був свідком отих подій —
Ніжна панна, від щастя п'яна,
Замовляла вже образ свій.

За кулісами тепле слово,
Поцілунки, плітки, любов...

А дівчатко уже готове
Пити славу, що гріє кров.

Затремтіла й таки зронила
Тінь, що вії сипнули ниць.
Він помітив маленькі крила,
Що сплітала із хтивих спиць.

Молоденьке і сміле тіло
Від тих пахощів розцвіло,
А кохання на дріжджах зріло
І великим, як світ, було.

*Т. Шевченко викликав
Михайла Щепкіна,
і той впродовж трьох років
грав у спектаклях разом з нею.*

У Нижньому билися страсті,
Кому треба знати про це?
Актриса манірна Тетяся
Наділа любові лице.

У мудрій голівці — не мислі,
Страшні урагани велись.

На кинуту посмішку кислу
Сам Щепкін ніколи не зливсь.

З повагою впродовж трьох років
Дівча по протекції вчив,
З маленьких незнаючих кроків
У приму її волочив.

В спектаклях мороки чимало,
Забуде, щось скаже не те,
Розхлюпає слово невдало,
Монолог без серця веде.

Поет — на виду і в пошані,
Сам Щепкін коліно пригнув,
А Катя — маленька й незнана...
Півсвіту із нею забув.

*М. С. Щепкін, їдучи з Нижнього Новгороду,
просив мене полюбити його милу Тетясю
і я буквально виконав його прохання.
З щоденника Т. Шевченка*

Просив мене полюбити
Цю рухливу діву,

А я змалку — часто битий,
Мені не до співу.

З віком трохи притомився
Першу скрипку грати,
Гріх в актрису не влюбитись,
Ручку цілувати.

А вона така пригожа,
Тоненька — мов щепка,
Поливати ніжну рожу
Попросив сам Щепкін.

Полюбити милу Тасю,
В садочок водити,
Таким любим той плід здався!
Захотілось жити...

Я лиш виконав прохання,
А вона — не проти.
Оженюся і негаймо
Мій бемоль на ноті.

Що та мова і балачки,
Не в роках причина!
Батько кинув погляд лянний,
Мати вниз очима,

А Тетясі біле личко,
Мов та рожа чайна,
Артистичність їй так личить!
Молода звичайно.

Просив лише полюбити,
А я — що й казати! —
Перевиконав прохання.
Хочу мужем стати.

*Вона не наважилася пов'язати
своє життя з модним,
але скандально відомим художником,
який був старшим від неї
майже на 30 років.*

Скандальний, але відомий,
З тростинкою чемний пан...
Артистку злегка коробив
Його незвичайний стан.

Поважність йому на руку,
З ним легко вбивати час.
У душу ввійти без стуку
Вмів легко його парнас.

Сміявся, співав, лукавив,
З підтекстом вірші читав,
А теплі його забави
До сліз веселили дівча.

Був модним, красивим, дужим,
Знав музику, світ життя,
І голосом небайдужим
На клаптики серце тяв.

Були в ньому лоск і туга,
Природне чуття і хист,
Таким вибирав і друга —
Митець і в житті артист.

Любив це маленьке світло,
До серця його тулив,
Хоч хитрий зустрічний вітер
Вмів плутати проводи.

У котре застряг в коханні,
Хоч знав: не для нього спів,
Хіба приховаєш тайну?
Був старший її батьків.

Посміхаючись, співала,
Грала добре свою роль,
На роки не натякала,
Серця вивчивши пароль.

На зв'язки його спиралась,
Молода й зелена гра,
За коханням ситим гналась —
Стриматись було пора!

Не блудив, безтямно порхав,
Роздавав свою любов,
Світла юнь таки потроху
Вислизала з тих оков.

Не батьки, сама злякалась
З милим стати на рушник!
Білий цвіт на землю капав
Й, не задумуючись, ник...

Відказалась вийти заміж,
Хоч просив її руки.
Натиснув мажорний клавіш —
Бренькнув сум на всі віки...

Марія
Максимович

Мила, чарівна землячка...
З щоденника Т. Шевченка

*М*ого дня було не хмарно,
Йшло у гору літо.
Тиха музика безкарно
Ворушила квіти.

Голос ніжний у півтону
Рвав на клапті тишу,
Спів з землячкою потому
В щоденник запише.

Бо співав тоді дуєтом
Українську пісню,
Голос дужий у поета,
А її цвів, звісно...

Не пісні вони співали,
То серця відкрили.
Ах, якби то зала знала!
Якби біль прикрила!

Посміхалася чарівно,
Шептала: чекаю...
Доля знову йшла нерівно,
Знову стежка скраю.

Не стихала серця пісня,
Хоч пронеслась злива,
Навіть у півкроку відстань
Була полохлива.

*Вскоре явилась она,
и мрачная обитель ученого
просветлела. Какое милое,
прелестное создание!*
Т. Шевченко

У вченого думки похмурі,
Кімната в темних тонах,
Де біль сухих вазонів,

Лице серйозне і понуре,
В очах пожовклий сонях...

Поважно світло днини хлюпав,
Примруживши зіниці,
Пройшовся по світлиці,
Тремтячим пальчиком постукав
У книжку на полиці.

І тут явилася прекрасна,
З відкритою душею,
Привітна, юна фея...
І запросила всіх у казку,
Придуману лиш нею.

Кімната заново родилась,
Все кольором заграло,
На бік хазяйки стало,
А посмішка у глиб котилась,
Засвічуючи залу.

І перейшла межу завітну,
Торкнувшись зором легко,
Поранила поета.
То не вогонь в душі розквітнув,
То заспівав лелека!

Яке це сонячне створіння!
Краса, величність, сила
І плавність рук вразила.
Землячка із його коріння.
О Боже, яка мила!

*Но что в ней очаровательнее
всего, это чистый,
нетронутый
тип моей землячки.
И грустно и завидно!*
З щоденника Т. Шевченка

Простий і милий тип землячки
Не зіпсувала слава.
Вона ховала погляд лячний,
На душу чесність клала.

Ані зазнайство, ані хтивість
До неї не прилипли.
А точена лиця вродливість
Просилася молитви.

Він — зачарований, терплячий,
Наївність в очі біла.

Незвіданий типаж землячки,
Непересічні крила!

Було і сумно, і завидно,
Аж замовкав від болю.
За руку білу взяти стримавсь
І серцю дати волю.

Безбарвна і суха реальність!
Учений ставив крапку.
Але життя — проста бруталність —
Посилила загадку.

*Якби я мав таку жінку,
одружився б і на другий день помер.*

Т. Шевченко

Я не гуляка, не хвастун,
Помірний гонор маю,
А жінку вибрати просту
Судьба не дозволяє.

А щоб написаний портрет
Заграв вогнями світла,

Мені потрібно наперед
Душі відкрити вікна.

І бавитися в тих вогнях,
Любити і згорати,
Хоча я часто долю кляв
І вчився помирати.

І знову очі, що ведуть
Куди я сам не знаю,
Марією ті очі звать.
Їх пишу і страждаю...

Така розкішна в них сльоза!
Невже це я спромігся?
Не раз, не два себе питав,
Не раз, не два молився.

Бо пишу не лише портрет,
А відкриваю душу.
Кусочок серця на мольберт
Свого покласти мушу.

Я утопився в тих очах,
Зслаб з дороги, збився,
Коханням марити почав
І в ньому розчинився.

Якби я хоч на день посмів
Із нею обвінчатись,
Тоді помер би, онімів,
На вік міг замовчати.

Якби...

Лукера
Полуснакова

*Останнім коханням поета
була ще одна молода 19-річна дівчина —
Ликера Полусмакова,
яка наймитувала в Петербурзі.*

Ликеріє, моя кохана,
Не плач! Я знаний, кріпкий.
Укупочці, як день настане,
Ми заживемо, і розтане
Та недовіри скіпка.

Для тебе, мила серцю доле,
Нічого не жалію.
Я куплю хату, кусень поля,
Вишневий сад, де квітне воля.
Давно про це все мрію!

Укупочці в новій господі
Ми будемо радіти,
Ти зацвітеш, мов біла рожа,
На панну вроджену похожа,
А поруч — наші діти...

Там, в Україні, дивний простір,
Забудемо столицю,
Де злі й подвійні лиця!
Ти придивись до мене просто,
А роки — то дурниця.

Ликеріє...

*Простакувату дівчину Тарас
зваблював дорогими подарунками,
але вона не захотіла залишити
столичне життя і переїхати
в Україну, щоб жити в селі.*

Хочеш, куплю чобітки
На тонких підборах,
Де круглесенькі носки
І халявки скорі?

У яскравих кольорах
Биндочки з віночком
Будуть витись на вітрах,
Співати в садочку.

І сорочку, де квітки
Червоні та гожі.

Обніматиму гнучкий
Стан, мов чисту рожу.

Будеш панною в селі
В садочку ходити,
Білі рученьки твої,
Те кохання пити.

Хочеш кремовий сувій,
Дві нові спідниці?
Застібни куточком вій
Оченят кисллиці!

*Лише одного дня Шевченко потратив
180 рублів на подарунки для Ликери.*

Ликерія землі не чула,
Усе гребла, скупляла,
Червоний чобіт ногу муляв —
Новенький приміряла.

Простакуватість — не хвороба,
Коралі, блузи, хрестик...
Була глибока її торба,
А розуму — з наперсток.

Євангеліє з золотими
Краями на сторінках
Взяла і оком засвітила.
Такі профани рідко...

Спідниці з туфлями, панчішки,
Білизна, станик, пудра...
Підтримувала скорі ніжки
Її торбина мудра.

Рожевий з шлейфом капелюшок,
Сорочка, шовком шита,
І кожушок з овечих смушок,
Кофтина пухом збита.

Усе купляв, годив, старався,
Бо наречена пишна.
Ликера Бога не боялась,
Стрічалась з іншим нишком.

*Так убирайся ти ж од мене,
бо я тебе задавлю... Усе оддай!...
І старих подраних черевиків
я тобі не подарую...
Т. Шевченко*

А я в тобі не чаяв серця,
Довірливий і спраглий,
Хотів відкрити див пасемця,
Хоч чув про норов наглий.

Так забирайся ти від мене!
Нам вдвох уже не жити.
З учителем застав — о небо! —
Не вмієш захистити.

Душити я тебе не стану,
Життя прийде давити.
Коли рожевий дим розтане
І душу стане пити.

А що ті драні черевики
Носитимеш сап'яні,
До них твої вже ніжки звикли,
Цирульник купить п'яний.

Усе віддай, не подарую!
Терпіння має міру.

Садок без тебе посаджу я
І виплекаю віру.

А завтра плакатимеш ревно,
Та сліз я не побачу,
Хоч розум каже, що даремно
Я зраду не пробачив.

А я в тобі не чаяв серця...

*Ликера покинула поета
і вийшла заміж за перукаря Яковлева.*

У котре не збулося,
Хоч грав достатку ріг.
Принесла щедра осінь
Весілля — та не їх.

Усе було насправді,
І човен, і весло...
Ликера вміло грала,
Їй на любов везло.

І знову не для нього
Грав долі шлюбний цвіт.

Ліпили жовтим клеєм
Самотні роки звіт.

Любов іще витала,
Бо він прощати вмів.
Якби ж люблю сказала!
Якби зронила: мій!..

І просто на порозі
Упав один як перст,
Застав його в дорозі
Високий долі хрест.

А.

*...Давне-колишній та ясний
Приснився сон мені!.. і ти...
Ні, я не буду спочивати,
Бо ти приснишся, і в малий
Райочок мій спідтиха-тиха
Підкрадешся, наробиш лиха...*

Т. Шевченко

Моїй колишній і ясній
Не маю що сказати.
Ти не любила голос мій,
Не вмiла вибирати.

Тепер уже не сниш мені
Без приданого, панно,
Ти не любов мою, — о ні! —
Себе убила рано.

Я був закоханий і твій,
А ти на цьому грала.
Розкішний небовий сувій
За милостинь приймала.

Бо ще приснишся і в малий
Наш рай мене покличеш.
О, скільки там зрадливих злив!
Який кривавий почерк!

Не підкрадайся навіть в сні,
Хоч я не буду спати.
Насниться знову сон мені:
Садок вишневий, хата...

Наробиш лиха. Не приходь!
Тебе вже не чекаю.
Усім відмірює Господь
Малий кусочок раю.

Дожити хочу свої дні
І голову схилити,

Широкий степ мої пісні
Без тебе буде пити...

*«Без жінки і над самісіньким
Дніпром, і в новій великій
хаті, я буду на самоті,
я буду самотній», —
46-річний Тарас
пише троюрідному
братові за рік до смерті.*

Над самісіньким сивим Дніпром,
Навіть в чистому затишку літа
Без дружини я буду паром,
Що не вміє кермом володіти.

Що та хата, велика й нова!
Бачу щастя не в кованій скрині.
Без сім'ї та світлиця мала,
Там я буду один в самотині.

Одиноким я буду й малим
Без підтримки коханого серця,
А в садочку, що в думах садив,
Цвіт вишневий на душу обперся.

Сорок шоста майнула весна,
Я зустрів її сам на порозі.
Скільки болю було в моїх снах!
Скільки часу розлив по дорозі!

І жінок я любив. І вони
Мене також без тями любили.
Наді мною мій геній котивсь,
А в душі я дитиною квилив.

Скільки раз появлялась любов,
Величава, розважлива, ніжна...
Я ліпив із зелених бубок
Постать жінки розкішну і свіжу.

Над могутнім і сивим Дніпром
Навіть в світлому затишку літа
Без сім'ї я — самотнє крило.
Хто зумів так мене обділити?

Над самісіньким сивим Дніпром...

30 червня 2013 року

Зміст

Оксана Коваленко	5
Ядвіга Гусиковська	15
Амалія Клоберг	23
Ганна Закревська	29
Варвара Репніна	39
Агата Ускова.....	59
Феодосія Косиця	63
Катерина Піунова	69
Марія Максимович	77
Ликера Полусмакова	85

Т. Шевченко. Портрет Ганни Закревської
Полотно, олія (51x39,6). [Березова Рудка].
[9-23.XII] 1843.

Т. Шевченко. Портрет Марії Максимович
Тонований папір, італійський олівець, крейда
(34x26,5). [Прохорівка]. 22.VI 1859.

Т. Шевченко. Портрет Ликери Полусмакової
Тонований папір, італійський олівець (34x23,3).
[Пб.]. [Літо 1860.]

Т. Шевченко. Портрет Агати Ускової
Папір, сепія (26,9x19,2). [Новопетровське
укріплення]. [Літо 1853–1854].

Т. Шевченко. Портрет Агати Ускової
з донькою Наташею
Папір, сепія (27,6x21,2).
[Новопетровське укріплення]. 1854.

[Т. Шевченко]. Портрет Варвари Репніної
[1830]

Невідомий автор
Портрет Катерини Піунової

Т. Шевченко. Жінка в ліжку
Папір, акварель (23,1x19,1). [Пб.]. [1839–1840].
За однією з версій, на полотні зображено
Амалію Клоберг.